

Petar Mihaylov – literary critic, 32nd Foreign Languages School, a doctoral student at the Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences

Vihren Chernokozhev

I Got to Know Him after He Was Gone

Петър Михайлов – литературен критик, 32 СОУЧЕ, докторант към Института за литература при БАН

Вихрен Чернокожев

Реално го опознах истински след като си отиде от нас

Помня физическото му присъствие на някои от конференциите, които организирахме неговата предана съпруга – д-р Росица Чернокожева. Винаги чакахме и той да вземе думата, да се включи в дискусиите, да сподели мнение, наблюдение, защото щеше да е значимо. Той владееше аудиторията. Излъчваше невероятен респект и увереност, когато заговореше. Словото се лееше. Беше роден оратор.

През 2012 г. в град Лом се организира научен форум, посветен на паметта на Яна Язова. Голяма група литературоведи, предимно от Института за литература, се проявиха със своите забележителни интерпретации. В своя доклад, посветен на „Капитан“ (1940) – втория роман на писателката, засегнах историческия контекст, в който се появява художествената творба на белетристиката. По онова време – 1942 г. – задругата „Литературен глас“, ръководена от Д. Б. Митов – издава „Рибари“ от Георги П. Стаматов. Предговорът към книгата е от Калина Малина. В справката на Академичния речник на българската литература (1976–1982)¹, том трети, в статията за Георги Порфириевич Стаматов, е посочена книгата като негова. Оказва се обаче, че става въпрос за друг писател, доста по-млад от класика – Георги Попстаматов (или Георги поп Стаматов), роден през 1909 г. Негов е този не особено сполучлив роман. Разбира се, през 1982 г. много по-трудно е да се разреши подобен казус. Днес в няколко дигитални платформи² може да се прочете кой е този позабравен наш писател. Ала в справката на Уикипедия³ объркването е актуално – т.е., там авторите не са се потрудили да отстранят грешката. Та, в своя анализ обърнах внимание на допуснатата неточност. Бях намерил и издание на романа от сайта за стари книги „Книжен пазар“. Подарих екземпляра на доц. В. Чернокожев, за да види, че не съм голословен. В изящния предговор на голямата Калина Малина⁴ авторът е наречен млад. Та, през 1942 г. Г. П. Стаматов е на 73, а Георги Попстаматов – на Христова възраст. Вероятно книгата не е попаднала пред погледа на доц. В. Чернокожев и затова не е обърнал внимание на тези детайли. По-късно д-р Радка Пенчева обърна внимание на този проблем в своята книга „Морето на българина“.⁵ Какво стана след това?

¹ Речник на българската литература. Том 3. П – Я. София 1982: БАН, 340-342. Но и в: Речник по нова българска литература 1878-1992. София 1994: Хемус, 339.

² Статия в електронното списание „Литературен живот“: <https://literaturesviat.com/?p=129069> (посетено на 25. 06. 2023); страница в издателство „Либра Скорп“: <https://www.meridian27.com/author/georgi-popstamatov> (посетено на 25. 06. 2023).

³ [https://bg.wikipedia.org/wiki/Георги_Стаматов_\(писател\)](https://bg.wikipedia.org/wiki/Георги_Стаматов_(писател)) (посетено на 25. 06. 2023).

⁴ Виж <https://literaturesviat.com/?p=129072> (посетено на 25. 06. 2023).

⁵ Пенчева, Радка: Морето на българина. Морски етюди в българската литература 1924-1944. Пловдив: Астарта, 2016, 94-97.

Доц. Вихрен Чернокожев не се обиди. Благородно прие бележката ми и книгата-подарък. И никога не сме обсъждали неловката ситуация. Но когато започнах да разглеждам Димитър Подвързачов – тогава вече открих големия, стойностния изследовател. Строг до педантичност. Образцов в изказа си. Великолепен в анализите. Неговата монография за Бащата и досега остава еталон в нашето литературознание.

Когато се появи Анкетата му с Радой Ралин – това беше истинско литературно събитие! Един голям критик и историк се беше срещнал с голям писател, общественик, мъдрец. Въсщност на техните разговори често е присъствал и трети съучастник – великолепният ни художник-график Калин Николов, който прави множество портрети на двамата. Вихрен Чернокожев разгърна жанра на този тип литературоведска работа до съвършенство. Сякаш тази книга припомни колко значимо е такъв тип изследователска работа. „Просто живях“ се издаде в юбилейната за доц. Чернокожев 2021-а, през м. декември, оглави класациите за най-продавана книга на една от водещите специализирани книжарници – „Български книжици“, а през 2022-ра се отбеляза 100-годишнината от рождението на Радой Ралин. Анкетите между критик и писател въсщност сглобяват литературна история в протежение на повече от половин век. Да не говорим, че самото списване на тези беседи побира повече от десетилетие. Педантизмът, перфекционизмът на доц. В. Чернокожев реално не са позволили по-рано реализацията на книгата-сензация. В предговора д-р Р. Чернокожева споделя, че това е книгата на живота на нейния съпруг. Тук бих допълнил – Анкетите превръщат към други книги на В. Чернокожев – „Врати към смисъла“ (2000) – побираща есета, статии и студии върху значими етапи от развитието на нашата литература, открояващи ясно мястото на Радой Ралин, Димитър Подвързачов, Владимир Василев, Димитър Талев, Валери Петров, Константин Павлов, Иван Цанев, Вера Мутафчиева, Минко Николов, Свилен Капсъзов – един от бащите на демократичния преход у нас. И като се замисля, всички посочени имена са именно непреходни, средищни имена-бази, т.е. осъществяващи връзката между един етап и друг, сами създаващи свой специфичен стил, своя физиономичност, ярко личностно присъствие, централизиращо развитието на нашата литературна история.

Нестандартният поглед към уж познатото. Вглеждането в детайлите на житейската биография на автора и вплитането на тези подробности в естетически-художествения свят, изградил или изграждащ определения творец – ето това успява майсторски да разгърне доц. В. Чернокожев. Погледът към Различния, онеправдания, дискриминирания – друга негова страст. С невероятно упорство и систематичност той работи в полето на тези хуманитарни проблеми. Демократ по убеждения докрай, той винаги чрез текстове и чрез действия разгръщаше своята огромна любов към онези, които бяха неоснователно подценени. Заемал е поста на заместник-директор на Института за литература, ала никога не се големееше. Запазваше оная своя чисто човешка скромност. От него лъхаше обаче благородството на Аристократа. Ако го наречем аристократ по дух, жест и поведение, вероятно най-силно ще се доближим до неговия образ. В нашето объркано, посткомуноидно време неговата честност, откритост, смелост и сила все по-силно липсват. При разговори със съпругата му Росица Чернокожева – така предана нему, така светла и морална – споделих, че наш дълг е да издирим и съберем статиите, очерците и анализите му, останали разпръснати из периодиката – да речем из страниците на вестник „Демокрация“. Та надявам се, тази идея да се превърне в кауза и да успеем поне отчасти да възкресим пламенното публицистично слово на един голям, достоен майстор.

Нека е светла душата ти, бай Вихрене!